

Peter Bystricky

Kreśtanstvo u Germánov v Karpatskej kotline v 6. storočí

Historia Slavorum Occidentis 1(6), 13-41

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PETER BYSTRICKÝ (BRATISLAVA)

KREŠŤANSTVO U GERMÁNOV V KARPATSKEJ KOTLINE V 6. STOROČÍ*

Začiatky kresťanstva u Germánov, ktoré sa medzi nimi začalo výraznejšie šíriť až koncom 4. a začiatkom 5. storočia, neboli o nič jednoduchšie ako v Rímskej ríši, i keď príčiny boli odlišné. Kresťanstvo, hoci bolo stále mladým náboženstvom, už ku Germánom prichádzalo v podstate v hotevej a ucelenej podobe. Skutočným a zložitým vývojom prešlo v Rímskej ríši, a najmä v období, ktoré nasledovalo po smrti apoštolov a apoštolských otcov, keď sa definitívne rozišlo s judaizmom a židovskou kultúrou, keď podiel nežidovských stúpenčov už výrazne prevyšoval židovských (či všeobecne semitských) a keď už prestávalo byť náboženstvom len otrokov a chudoby. Zoznamovalo sa a osvojovalo si niektoré myšlienky antickej pohanskej filozofie a celkove sa, či už prirodzene a pozvoľna alebo zasahovaním cisárov do cirkevných záležitostí, prispôbovalo životu a potrebám obyvateľov Rímskej ríše¹. Kresťanstvo nebolo jednoliate, skôr naopak, bolo veľmi rozmanité.

* Štúdiá bola vypracovaná v rámci grantu VEGA 2/0109/14: *Komunikácia a spôsoby šírenia informácií v stredoveku*.

¹ K cisárovi Konštantínovi a jeho náboženskej politike pozri G.T. Armstrong, *Church and State Relations. The Changes Wrought by Constantine*, „Journal of Bible and Religion” 32 (1964), No. 1, s. 1–7; H.A. Drake, *Constantine and Consensus*, „Church History” 64 (1995), No. 1, s. 1–15; O. Nicholson, *Constantine’s Vision of the Cross*, „Vigiliae Christianae” 54 (2000), No. 3, s. 309–323; A.H.M. Jones, *Constantine and Conversion of Europe*, London 1965, s. 79 n.; Ch.M. Odahl, *Constantine and Christian Empire*, London–New York 2004, s. 84 n.; J. Roldanus, *The Church in the Age of Constantine: The theological challenges*, London – New York 2006, s. 26 n.; R. van Dam, *The Roman Revolution of Constantine*, Cambridge University Press 2008, s. 252–316; F. Kolb, *Ideál pólnoantycznego*

Neexistovala ešte všeobecne uznávaná centrálna autorita, ale niekoľko prúdov, centier či škôl, ktoré sa navzájom líšili v otázkach interpretačných, vieroučných, filozofických, morálnych a etických.

Kresťanstvo navyše muselo prežiť a presadiť sa aj v konkurencii iných náboženstiev, tradičného rímskeho polyteizmu, štátneho kultu *Sol invictus* obnoveného cisárom Aurelianom (270–275), a v neposlednej rade aj mitraizmu, ktorý práve v 2. a 3. storočí zaznamenal svoj najväčší rozmach. Tradiční rímski bohovia i *Sol invictus* síce mali podporu na najvyšších miestach, obsahovo však nemali čo ponúknuť (najlepšie to vystihuje známy princíp *do ut des*). Naproti tomu kresťanstvo bolo otvorené každému a dokázalo osloviť ľudí naprieč všetkými etnikami, spoločenskými vrstvami i profesiami. V tomto smere mu mohol konkurovať len mitraizmus, ten však nikdy neprekonal fázu výlučnosti a uzavretosti. Zo spočiatku podozrievaného a prenasledovaného kresťanstva sa v priebehu štyroch storočí postupne stalo rovnoprávne, štátne a nakoniec väčšinové náboženstvo v Rímskej ríši, a cirkev, ktorá najprv stála v opozícii k štátnej moci, napokon začala byť nielen jej oporou, ale ju aj ovplyvňovala a dokonca sa na nej podieľala.

Kresťanstvo medzi Gótmí pomerne úspešne šírili biskup Vulfila², polovičný Gót. Jeho misijná činnosť sa však skončila nezdarom v roku 347 alebo 348 a gótski kresťania, tzv. Malí Góti, museli hľadať záchranu na

władcy, Poznań 2008, s. 55 n.; P. Veyne, *Początki chrześcijańskiego świata (312–394)*, Warszawa 2009, s. 25 n. Z najnovších prác slovenských autorov pozri M. Babic, *Od antiky k stredoveku*, Brno 2009, s. 76–80.

² K Vulfilovi, ariánstvu a christianizácii Gótov a Germánov pozri H.E. Giesecke, *Die Ostgermanen und der Arianismus*. Leipzig–Berlin 1939; P. Amory, *People and Identity in Ostrogothic Italy, 489–554*, Cambridge 1997, s. 237–251; H. Wolfram, *Die Germanen*, München 1997, s. 83–86; M. Todd, *Germáni*. Praha 1999, s. 113–114; H. Wolfram, *Die Goten*, München 2001, s. 84–94; P. Heather, *Gótvé*. Praha 2002, s. 70, 100–101; P. Heather, J. Matthews, *The Goths in the 4th Century*, Liverpool 2004, s. 124–134; K. Schäferdiek, *Germanic and Celtic Christianities*, [in:] *The Cambridge History of Christianity*, Vol. 2 *Constantine to c. 600*, edd. A. Casiday, F.W. Frederick, Cambridge 2008, s. 52–69; S. Doležal, *Interakce Gótů a římského impéria ve 3.–5. století n. l.*, Praha 2008, s. 259–266; H. Sivan, *Ulfila's Own Conversion*, „The Harvard Theological Review” 89 (1996), No. 4, s. 373–386; R.W. Mathisen, *Barbarian Bishops and the Churches „in Barbaricis Gentibus” During Late Antiquity*, „Speculum” 72 (1997), No. 3, s. 672–675; J. Ulrich, *Nicaea and the West*, „Vigiliae Christianae” 51 (1997), No. 1, s. 10–24; I. Wood, *Christianisation and the dissemination of Christian teaching*, [in:] *The New Cambridge Medieval History*, Volume 1 c. 500–c. 700, ed. P. Fouracre, Cambridge 2006, s. 710–714; J.M.H. Smith, *Europe after Rome. A New Cultural History 500–1000*, Oxford 2005, s. 217–239; R. Kožiak, *Conversio Gentum a christianizácia vo včasnom stredoveku*, [in:] *Ružomberký historický zborník I.*, ed. P. Zmátlo, Ružomberok 2007, s. 83–106.

území Rímskej ríše³. Jednou z príčin neúspechu boli už samotné gótsko-rímske vzťahy, keďže Germáni mohli v kresťanstve vidieť politický nástroj, ktorým Rimania chceli zasahovať do ich záležitostí vo svoj prospech či dokonca si ich podrobiť⁴. Ďalší pokus, a tentoraz úspešný, prišiel od cisára Valenta (328–378). Gótom utekajúcim pred Hunmi povolil usídlit' sa na území ríše, avšak svoju ponuku zrejme podmienil prijatím kresťanstva⁵. Keďže cisár sám bol arián a ariánske učenie vo Východorímskej ríši bolo za jeho vlády ešte väčšinovým a najmä uprednostňovaným prúdom, je pochopiteľné, že aj Góti sa stali ariánmi. Prijali aspoň formálne také vyznanie, aké k nim prišlo ako prvé, alebo také, akému dával prednosť práve vládnuci cisár. Spoločná viera pre nich totiž znamenala jeho priazeň, podporu, odmeny a prípadne aj vojenské spojenectvo, čo sa vo chvíľach vojny a ohrozenia ukazovalo ako veľká výhoda a možno i kľúčový moment k prežitiu kmeňa. Z kresťanstva si však väčšinou osvojili len to najzákladnejšie, a pri tom zostali⁶. Germáni, hlavne tí za hranicami Rímskej ríše, boli ešte aj v 6. storočí stále predliterárnou spoločnosťou, nepoznali ani filozofiu ani teológiu, a zostávali tak ušetrení dogmatických a vieroučných sporov. Môžeme preto povedať, že u seba zakonzervovali rímske kresťanstvo 4. storočia, ktoré navyše „obohatili“ o svoje vlastné poverý, mytológiu a folklór.

Dôvodov, prečo sa u Germánov ariánske učenie udržalo najdlhšie, bolo viacero. Predovšetkým Ariovo učenie bolo myšlienkovu prístupnejšie a bližšie ich starej pohanskej viere, keďže podstatu Krista podávalo racionálnejšie. Arius a jeho stúpenci totiž tvrdili, že Ježiš syn je podobný Bohu Otcovi, nie je s ním

³ Iordanes, *Getica* 267 (vydanie: *Iordanis Romana et Getica*, ed. Th. Mommsen, [in:] MGH, *Auctores Antiquissimi* (MGH AA), V/1, Berolini 1882).

⁴ S. Doležal, ref. 2, s. 262–263, predpokladá, že prvé prenasledovanie kresťanov u Gótov bolo „podstatne menšie“ a nemalo politické či náboženské dôvody, ale bolo skôr aktom osobnej pomsty gótskeho vládcu proti Vulfilovi. Tamtiež, s. 267–268.

⁵ Ammianus Marcellinus, *Res Gestae* XXXI, 12, 8 (vydanie: *Ammiani Marcellini Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. W. Seyfarth, [w:] *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana*, Leipzig 1978); Orosius, *Historiae adversus paganos* VII, 33 (vydanie: *Pauli Orosii historiarum adversus paganos libri VII*, ed. C. Zangemeister, Leipzig, 1889); Iordanes, *Getica* 133. P. Heather, ref. 2, s. 70–71, 139; M. Kulikowski, *Rome's Gothic wars*, Cambridge 2007, s. 108; J. Bednaříková, *Stěhování národů*, Praha 2003, s. 71–79, 117; S. Doležal, ref. 2, s. 271–274.

⁶ Orosius, *Historiae adversus paganos* VII, 33: *Gothi primae fidei rudimento quod accepere tenuerunt*. K tomu pozri J.C. Russel, *The Germanization of Early Medieval Christianity*, Oxford 1994.

totožný a je teda inej podstaty⁷. Môžeme predpokladať, že bežní germánski kresťania buď nevideli zásadné, alebo nepoznali či dokonca vôbec nechápali hlavné rozdiely medzi svojou heterodoxiou a katolíckou ortodoxiou, ktorá sa prijala na nikajskom koncile v roku 325⁸, najmä ak ariánstvo nebolo jedinou heréziou v Rímskej ríši 6. storočia (napríklad aj vlečúci sa spor o Tri kapitoly). Pre nich nebola rozhodujúca ani vierouka ani obrady, ale tradícia a najmä ľudia. Z pochopiteľných dôvodov dávali prednosť svojim biskupom a kňazom (alebo kňazom iných germánskych kmeňov) pred cudzími, rímskymi. Hlavne pre Gótot sa Vulfilovo učenie stalo ich príznačným kultúrnym rysom⁹. Uprednostnenie ariánstva a zotrvávanie pri ňom však zrejme malo aj ďalšie dôvody. Germáni, ktorí sa usadili na území Rímskej ríše, totiž ovládali oveľa väčší počet Rimanov. Vierovyznanie odlišné od toho, ktoré vyznávalo väčšinové obyvateľstvo, zachovávali tiež preto, aby si udržali nielen túto nadvládu, ale aj etnickú a kultúrnu svojbytnosť pred pohltením spoločnosťou stojacej na vyššom civilizačnom stupni, a v určitých prípadoch aj svoju politickú samostatnosť¹⁰.

S novou vierou sa Germáni oboznamovali už skôr a rôznymi spôsobmi. Okrem cieľavedomej misijnej činnosti jednotlivcov to bolo jednak prostredníctvom Rimanov, ktorí padli do zajatia počas vpádov na rímske územie. Niektorí z nich aj po získaní slobody zostávali žiť s Germánmi a zakladali si zmiešané rodiny. Ďalšiu cestu predstavovali germánski zajatci, ktorí v Rímskej ríši prijali kresťanstvo a neskôr sa vrátili k svojim súkmeňovcom. A nakoniec, časom dochádzalo ku kontaktom či zjednocovaniu s inými migrujúcimi germánskymi skupinami, od ktorých bolo prevzatie nového náboženstva jednoduchšie. K Ostrogótom a Gepidom tak kresťanstvo mohlo prichádzať nielen z prostredia Východorímskej ríše, ale už aj od ariánskych Vizigótot z Galie. A nakoniec, najmä pri konverzii jednotlivcov, dôležitú úlohu zohrávali aj skutky, príklady alebo zázraky svätcov, ktorých bol niekto priamym svedkom alebo ich spoznal aspoň z rozprávania. Germáni mohli nazerať na Krista ako cudzieho boha s nedôverou, lenže ako ukazujú príklady iných polyteistických náboženstiev, v zásade nemohol byť pre nich

⁷ K tomu pozri W.P. Haugaard, *Arius: Twice a Heretic? Arius and the Human Soul of Jesus Christ*, „Church History” 29 (1960), No. 3, s. 251–263; L.W. Barnard, *The Antecedents of Arius*, „Vigiliae Christianae” 24 (1970), No. 3, s. 172–188.

⁸ Porovnaj S. Doležal, ref. 2, s. 277.

⁹ P. Heather, ref. 2, s. 317.

¹⁰ I. Bóna, *The Dawn of the Dark Ages – The Gepids and Lombards in the Carpathian Basin*, Budapest 1976, s. 83–84; S. Doležal, ref. 2, s. 277. Pozri tiež P. Amory, ref. 2, s. 236–237.

problém prijať ho. Krista však chápali nie ako jediného, ale iba ako ďalšieho boha, ktorého spočiatku iba pridali do svojho panteónu, začlenili do hierarchie k ostatným bohom, a upravili podľa svojich predstáv, morálky a zvykov. Myšlienka existencie jediného boha je totiž pre polyteizmus rovnako neprijateľná ako existencia viacerých bohov pre monoteizmus. Ak sa aj do počuli o prvom prikázaní („Nebudeš mať iných bohov okrem mňa“), pravdepodobne ho chápali a vysvetľovali si ho „polyteisticky“, teda že nebudú iba uctievať iných bohov okrem Boha. Vžiť sa do myšlienok a pocitov ľudí žijúcich pred stovkami a stovkami rokov a pochopiť ich mentalitu nie je pre nás jednoduché, nepochybne však pre nich muselo byť dosť ťažké celkom opustiť starých bohov, ktorí ich predkom dobre slúžili od nepamäti. Môžeme si dokonca predstaviť, že prvých germánskych kresťanov trápili aj určité pochybnosti, obavy či výčitky svedomia zo zanedbávania tradičných bohov, a preto sa, aspoň pre istotu, k nim v niektorých prípadoch stále modlili, vzývali ich a prosili o pomoc. Trvalo niekoľko generácií, než kresťanstvo úplne vytlačilo starú vieru, pričom niektoré povery a zvyky nezanikli ani potom, len nadobudli nový obsah. Určité rozdiely v prístupe ku kresťanstvu môžeme predpokladať aj medzi pohlaviami. Ženy, urodzené i neurodzené, mohli byť k novej viere prístupnejšie oveľa viac než muži. Ak dochádzalo k nepriateľstvu medzi pohanmi a kresťanmi, dôvodom mohlo byť nedorozumenie, napríklad len to, ak niektorí horliví a pre kresťanskú vieru zapálení jednotlivci prejavovali málo pochopenia a tolerancie k starým kmeňovým bohom, svätyniam, obradom a zvykom, a v konečnom dôsledku tak aj k autorite kráľa. A naopak, kresťanov a cudzieho „nového boha“ mohli viniť pohanskí kňazi a kráľi zo zodpovednosti za nešťastia, ktoré postretlo ich dedinu či celý kmeň.

Keďže Germáni boli vývojovo – politicky, spoločensky i kultúrne – na inom stupni než obyvateľstvo Rímskej ríše, kresťanstvo im nemohlo ponúknuť všetko to, čo Rimanom. Buď to Germáni už v nejakej inej podobe mali alebo tomu nerozumeli. Ak môžeme vziať severskú mytológiu ako najbližšiu k viere pevninských Germánov, zdá sa, že sebaobetovanie boha ani jeho zmŕtvychvstanie nebolo Germánom až tak úplne cudzie. Odin, najvyšší boh Severanov, obetoval sám seba a visel na strome deväť dní a nocí, prebodnutý vlastným oštepom¹¹. V inom príbehu boh Baldr, Odinov syn, zomiera, je

¹¹ Edda, Vědmina věštba (Hávamál) 138: *Vím, že jsem visel / ve větrném stromu / devět dlouhých nocí / oštěpem proklat / v obět' Ódinovi, / sám sobě samému [...]* (vydanie: Edda, prel. L. Heger, Praha 2004).

však vzkriesený k životu v novom a lepšom svete¹². Podobnosť s Kristom je zrejmá, a ak vylúčime vplyvy kresťanstva na severskú mytológiu, je možné, že práve tieto a iné podobné príbehy pomáhali Germánom pochopiť a osvojiť si podstatu novej viery, ktorú si ešte patrične zjednodušili.

Myšlienka jediného boha, obzvlášť toho, ktorý je mocnejší než všetci ostatní, mohla zaujať predovšetkým germánskych kráľoch. Úrad germánskeho kráľa bol doživotný a dedičný, a spočiatku súvisel najmä so súdnictvom a náboženstvom. Až neskôr, v nepokojných časoch vojen a sťahovania, kráľ spľýval s voleným vojenským veliteľom. Ak sa kráľ rozhodol pre zmenu hlavného boha, kmeň (či presnejšie jeho družina, širšia kmeňová elita alebo prípadne aj celé vojsko) ho zvyčajne nasledoval. V mnohých prípadoch tak prijatie kresťanstva bolo viac prejavom pragmatizmu a utilitarizmu než úprimnej viery. Aj preto sa christianizačná činnosť sústredila najprv na vládcu, jeho rodinu a urodzených príslušníkov kmeňa, a preto pohanstvo prežívalo u neurodzeného a od kráľovského dvora vzdialenejšieho obyvateľstva omnoho dlhšie. Prijímanie kresťanstva malo aj politické, mocenské a ekonomické pozadie. Nového boha, Krista, mohli králi prijať buď po vojenskej porážke, ktorú vodcovia kmeňa chápali ako zlyhanie ich tradičného a dovtedy spoľahlivého boha ochrancu, alebo pod dojmom zo skvelých víťazstiev iných germánskych kmeňov, napríklad Vizigótov, Vandalov alebo Frankov, ktorým sa na území Rímskej ríše po prijatí kresťanstva očividne vojensky darilo. V nasledujúcej časti sa bližšie pozrieme na kresťanstvo u štyroch rôzne veľkých a silných germánskych kmeňov, ktoré sídlili v Karpatskej kotline – Rugov, Herulov, Gepidov a Longobardov – v období od konca 5. storočia po rok 568, tak, ako nám ho umožňujú spoznať písomné pramene.

Interakciu rímskeho a barbárskeho sveta máme pomerne dobre zdokumentovanú v prípade Rugov, ktorí sa najneskôr po rozpade Attilovej ríše usídlili na severnej strane Dunaja v dnešnom západnom Rakúsku, oproti vtedajšej rímskej provincii *Noricum ripense*, kde v tom čase pôsobil aj svätý Severinus. Kraj, ktorý Rugovia obývali, ešte aj potom, ako ho opustili, niesol

¹² Edda, Výroky Vysokého (Völuspá) 31–33: *Zřela jsem, jak Baldrovi, / Ódinovmu synu, / určena byla krvavá oběť [...], a 60–62: Pole bez osetí / úrodu dají. / Bezpráví padne / Baldr se vrátí [...]*. Český preklad sa pridáva textu *Codex Regius*, strofa 63 sa nachádza iba v tzv. Haukovej knihe (Hauksbok) zo 14. storočia: *Tu slavný shůry / sestoupí vládce, / vítězný, všemocný, / k velkému soudu*. Všeobecne sa predpokladá, že táto časť sa vzťahuje na Krista, pozri Edda, s. 445 a 446. K Baldrovi pozri tiež J. Grimm, *Teutonic Mythology*, Vol. 1, trans. and ed. by J. S. Stallybrass, Dover Edition 2004, Ch. 11.

meno Rugiland¹³. O živote sv. Severina vieme vďaka životopisu, ktorého autorom bol jeho žiak Eugippius¹⁴. Eugippiove dielko je, pokiaľ ide o jeho obsah a povahu, jedinečné. V mnohom sa totiž líši od dobových životopisov svätcov. Eugippius kládol menší dôraz na zázraky a verne zachytil dobu a udalosti spojené so životom a činnosťou Severina. Jeho životopis je tak akousi sondou do života okrajovej rímskej provincie 5. storočia, sužovanej vpádmi Germánov, očami niekoho, kto tam v tom čase žil. Je výnimočným aj preto, že ponúka aj pohľad do prostredia kráľovskej rodiny Rugov za vlády kráľa Flacithea a jeho nástupcu Felethea (Fevu)¹⁵. Hodnota tohto životopisu ako historického prameňa je neoceniteľná, pre nás má ešte väčší význam aj preto, že jeho autor opísal dianie v kraji nám geograficky veľmi blízkom.

Spolužitie Noričanov s Rugmi nebolo bezproblémové, ale v zásade pokojné a obojstranne prospešné, pretože ariánski Rugovia za určité poplatky chránili časť tejto provincie pred vpádmi iných Germánov, ktorí zostávali pohanmi, napríklad Alamanov a Durinkov, ale aj vzdialenejších Frankov a Sasov. Vďaka *Ennodiovi* (474–521) vieme, že nielen Frankovia a Sasi, ale ani neďalekí Heruli v tom čase ešte neboli kresťanmi a svojich bohov vraj stále uctievali ľudskými obetami a uzmierovali krvou¹⁶. Rugovia tak síce etnicky mali bližšie k ostatným Germánom, nábožensky a možno aj politicky zase k Rimanom v Noriku.

¹³ *Origo gentis Langobardorum* 3 (vydanie: *Origo gentis Langobardorum*, ed. G. Waitz, MGH, *Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI.–IX.*, Hannoverae 1878); Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* I, 18–19 (vydanie: *Pauli Historia Langobardorum*, ed. L. Berthmann, G. Waitz, MGH, *SS rer. Lang.*, Hannoverae 1878).

¹⁴ Eugippius, *Vita Sancti Severini* (vydanie: *Eugipii vita Sancti Severini*, rec. H. Sauppe, MGH, AA I/1, Berolini 1877).

¹⁵ K Severinovi, Eugippiovi a životopisu sv. Severina pozri CH.CH. Mierow, *Eugippius and the Closing Years of the Province of Noricum Ripense*, „*Classical Philology*” 10 (1915), No. 2, s. 166–187; A. Schwarcz, *Severinus of Noricum between fact and fiction*, [in:] *Eugippius und Severin: der Autor, der Text und der Heilige. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*, Bd. 2, edd. W. Pohl, M. Diesenberger, Wien 2001, s. 25–30; F. Lošek, *Die Latinität des Eugippius und das Latein des heiligen Severin*, [in:] *Eugippius und Severin: der Autor, der Text und der Heilige. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*, Bd. 2, edd. W. Pohl, M. Diesenberger, Wien 2001, 99–107; J. Bednaříková, *Úloha svätce ve společnosti 5.–8. století*, [in:] *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I*, edd. R. Kožiak, J. Nemeš, Bratislava 2006, s. 64–65.

¹⁶ Ennodius, *De Vita Beati Antoni*, 12–14: *Iam Franci Heruli Saxones multiplices crudelitatum species beluarum more peragebant; quae nationum diversitas superstitiosis mancipata culturis deos suos humana credebant caede mulceri nec umquam propitia se habere numina, nisi cum ea aequalium cruore placassent. Cessare confidebant iram caelicolum innocentis effusione sanguinis, qui ut in gratiam redirent cum superis suis, propinquorum consueverant mortes offerre.* (vydanie: *Magni Felicis Ennodi opera*, rec. F. Vogel, MGH, AA VII, Berolini 1885).

O živote svätého Severina pred jeho príchodom do Norika sa Eugippius zmieňoval len veľmi málo. Vieme vlastne iba to, že do rímskej provincie sužovanej častými vpádmi barbarov prišiel z východu, krátko po Attilovej smrti v roku 453¹⁷. V Noriku nielen šíril kresťanstvo, ale aj zakladal kostoly a kláštory (napr. pri meste Favianis (dnes Mautern) a Batavis (dnes Passau)¹⁸, staral sa o chudobných, snažil sa vyslobodiť alebo vykúpiť rímskych zajatcov¹⁹, presvedčal (či presnejšie napomínal) bohatých, aby sa v časoch hladomoru podelili s chudobnými o obilie²⁰, a liečil, Rimanov i Rugov²¹. Ba čo viac, buď organizoval obranu alebo oslobodenie norických a raetských miest od posádok barbarov (Comagenis, Favianis, Batavis, Quintanis), alebo, keď sa mu zdala situácia beznádejná, snažil sa presvedčiť obyvateľov menších miest (Ioviaco, Quintanis, Lauriacum), aby sa presťahovali do bezpečnejších²². Vďaka svojej zbožnosti, rozvahe, skromnosti a najmä svojim radám a činnom si na oboch stranách Dunaja získal veľký ohlas a rešpekt. Dokonca taký, že ovplyvňoval rozhodnutia kráľov Rugov Flakicthea a Felethea i alamanského kráľa Gibulda.

Prišiel k nemu aj Odoakar, vtedy ešte mladík, ktorý po zničení otcovej ríše Ostrogótmami odchádzal do Itálie. V jeho skromnom a nízkom príbytku, kde sa musel zohýbať, mu Severinus požehnal *Chod' [...] chod' do Itálie* a dodal, že hoci je dnes v chudobných šatách, čoskoro mnohých obšťastní bohatstvom²³. Neskôr Odoakar už ako kráľ Germánov v Itálii, pamätajúc na toto posolstvo, poslal Severinovi list, v ktorom sľúbil urobiť čokoľvek si želá.

¹⁷ *Epistola Eugippii presbyteri ad Paschasium diaconum* 10; Eugippius, *Vita sancti Severini I: de partibus Orientis*.

¹⁸ Eugippius, *Vita sancti Severini* IV a XIX; Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* I, 19.

¹⁹ Eugippius, *Vita sancti Severini* IV, IX, XVII, XIX a inde.

²⁰ Napríklad bohatú vdovu Proculu: Eugippius, *Vita sancti Severini* III: *Cur - inquit - nobilissimis orta natalibus cupiditatis te praebeas ancillam, et exstas avaritiae mancipium, quae est docente apostolo servitus idolorum? Ecce domino famulis suis misericorditer consulente tu, quid de male paratis facias, non habebis, nisi forte frumenta diu negata in Danuvii fluenta proiciens humanitatem piscibus exhibeas, quam hominibus denegasti. Quamobrem subveni tibi potius quam pauperibus ex his, quae adhuc te aestimas Christo esuriente servare.*

²¹ Eugippius, *Vita sancti Severini* VI, XIV, XXXIII.

²² Eugippius, *Vita sancti Severini* I, II, IV, XXIV, XXVII, XXXI.

²³ Eugippius, *Vita sancti Severini* VII: *Vade [...] ad Italiam, vade.* Táto epizóda sa stala veľmi známou, a nachádzame ju aj v dielku Anonyma Valesiana, pars posterior 10, 46–47 (vydanie: *Consularia Italica, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII.*, vol. I, ed. Th. Mommsen, MGH, AA IX, Berolini 1892).

Severinus požiadal o milosť pre istého Ambrosa, ktorý žil vo vyhnanstve, a Odoakar mu „to s radosťou” splnil²⁴.

Severina si vážil a často ho navštevoval kráľ Rugov Feva aj so svojím synom Frederikom. Kráľova manželka Giso, možno gótskeho pôvodu²⁵, však zostávala zarytou a netolerantnou ariánkou a Eugippius sa o nej vždy vyjadroval nelichotivo: *coniunx feralis et noxia, uxor eius crudelissima, noxia coniunx*²⁶. Giso odhovárala manžela od týchto návštev a dokonca sa vraj pokúsila prekresťiť, ale pre nesúhlas Fevu sa tohto úmyslu vzdala. Je pravdepodobné, že jej nešlo ani tak o konverziu Rimanov či bežných Rugov, ale skôr o urodzených príslušníkov kmeňa, možno dokonca o ľudí v kráľovej blízkosti. Napriek tomu, alebo možno práve preto, že sa jej to nepodarilo, Noričanom aspoň strpčovala život. Niektorých nechala odvieť z dediny pri meste Favianis za Dunaj a uvrhla do otroctva. Severinovi na jeho žiadosť, aby ich prepustila, „vzplanúc ženským hnevom” nechala iba odkázať, aby sa modlil sám za seba, pretože ona si svojim otrokom môže prikazovať, čo chce²⁷. Keď Severinus v roku 482 zomrel, Frederikov strýc Ferderuchus, „biedny a bezbožný”²⁸, sa zmocnil šatstva, ktoré bolo určené pre chudobných, oltárnych cenností a celého majetku Severinovho kláštora. Zrejme išlo o odvetu, motivovanú možno aj sektárskymi dôvodmi. Za to podľa *Eugippia* jeho i kmeň Rugov stihol trest. Ferderucha do mesiaca zabil Frederik a Rugov porazil Odoakar. V bitke 17. novembra 487 na pravom brehu Dunaja Odoakar Fevove vojsko na hlavu porazil a územie Rugov vyplienil²⁹. Samozrejme,

²⁴ Eugippius, *Vita sancti Severini* XXXII: *gratulabundus*.

²⁵ O nej tiež Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* I, 19. V skutočnosti nemáme žiadny doklad, že Giso patrila k Amalovcom. Usudzuje sa tak iba na základe *Ennodia*, pozri *Ennodius, Panegyricus dictus Theoderico VI*, 25: *perduelles animos in propinquorum tuorum necem Romana prosperitas invitavit* (vydanie: *Magni Felicis Ennodi opera*, rec. F. Vogel, MGH, AA VII, Berolini 1885). Pozri H. Wolfram, *Österreichische Geschichte 378-907*, Wien 1995, s. 54; H. Wolfram, *Die Goten* ref. 2, s. 278; F. Lotter, *Die germanischen Stammesverbände im Umkreis des Ostalpen-Mitteldonau-Raumes nach der literarischen Überlieferung zum Zeitalter Severins*, [in:] *Die Bayern und ihre Nachbarn I*, edd. H. Wolfram, A. Schwarcz, Wien 1985, s. 48.

²⁶ Eugippius, *Vita sancti Severini* VIII, XL, XLIV.

²⁷ Eugippius, *Vita sancti Severini* VIII: *illa facibus feminei furoris exaestuans mandata reportari iussit asperrima: Ora -inquit - tibi, serve Dei, in tua cellula delitescens: liceat nobis de servis nostris ordinare, quod volumus*.

²⁸ Eugippius, *Vita sancti Severini* XLIV: *pauper et impius*.

²⁹ Pramene sa rozchádzajú, či bol Feva zajatý alebo zabitý v boji. Eugippius, *Vita Sancti Severini* XLIV; Anonymus Valesianus, *pars posterior* 10. 48; *Fasti Vindobonenses priores* 635

Odoakarove dôvody k vojne boli iné, než aké uvádza Eugippius. Rugovia sa stali súčasťou plánu východorímskeho cisára Zenona (474–491), ktorý sa s ich pomocou rozhodol odstrániť Odoakara, pretože ho podozrieval z podpory vzbúreného vojvodu Illa. Odoakar však zaútočil prvý a ríšu Rugov zničil. Po víťazstve celú kráľovskú rodinu a časť kmeňa presídlil do Itálie. Niektorým Rugom sa pod vedením Frederika síce podarilo z Itálie odísť a vrátiť sa do Rugilandu. Odoakar v roku 488 proti nim vyslal ďalšie vojsko pod vedením svojho brata Hunulfa a Rugovia opäť podľahli. Dvakrát porazení Rugovia Rugiland nadobro opustili a pripojili sa k Ostrogótom vo východorímskej provincii Mézia³⁰. Hunulf podľa pokynov svojho brata prikázal všetkým Rimanom, aby sa z Norika presťahovali do Itálie³¹. Noričania vtedy otvorili Severinov hrob a našli jeho telesnú schránku neporušenú. Jeho telo potom

(vydanie: *Consularia Italica, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII.*, vol. I, ed. Th. Mommsen, MGH, AA IX, Berolini 1892); *Prosperi Tironis Aquitani auctarium Havniense sub a. 487* (vydanie: *Prosperi Tironis Epitoma chronicon, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII.*, vol. I, ed. Th. Mommsen, MGH, AA IX, Berolini 1892); Cassiodorus, *Chronica* 1316 (vydanie: *Cassiodori Senatoris Chronica ad a. DXIX, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII.*, vol. II, ed. Th. Mommsen, MGH, AA XI, Berolini 1894); *Gesta episcoporum Neapolitanorum*, pars prima I, 10–11 (vydanie: *Gesta episcoporum Neapolitanorum*, ed. G. Waitz, MGH, SS rer. Lang., Hannoverae 1878); Ennodius, *Panegyricus dictus Theoderico* 6, 23; *Gesta Theoderici regis, Vita ex Aimoino hausta* 1 (vydanie: *Fredegarii et aliorum chronica & Vitae Sanctorum*, ed. B. Krusch, MGH, SS rer. Merov. II, Hannoverae 1888); Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* I, 19. Ioannes Antiochenus, fr. 214(7) (vydanie: *Chronicorum fragmenta, Fragmenta Historicorum Graecorum*, col. C. Müller, Parisiis 1868) dokonca uviedol, že Odoakar poslal Zenonovi časť vojnovej koristi ako dar.

³⁰ Eugippius, *Vita Sancti Severini* XLIV; Ennodius, *Panegyricus dictus Theoderico* VIII; Procopius, *De bello Gothico* II, 14 a III, 2 (vydanie: *Procopii Caesarensis opera omnia*, vol. II, *De bellis libri V–VIII*, ed. J. Haury, Lipsiae 1963). J. Dobiáš, *Dějiny československého území před vystoupením Slovanů*, Praha 1964, s. 306; M. Todd, ref. 2, s. 167; H. Wolfram, ref. 25, s. 55; H. Wolfram, *Die Goten*, ref. 2, s. 278–279.

³¹ Eugippius, *Vita Sancti Severini* XL a XLIV: *omnes incolae tamquam de domo servitutis Aegyptiae [...] de cotidiana barbariae frequentissimae depraedationis ducti*. J.B. Bury, *The Invasion of Europe by the Barbarians*, New York 1963, s. 172, vyzdvihol Odoakara ako správcu Itálie, keď rímskym provinciálom nariadil vystáňovať sa z nebezpečného pohraničia. Podobne J. Bednaříková, ref. 5, s. 66. F. Lotter, ref. 25, s. 50 si myslí, že hlavným cieľom presídlenia Noričanov bolo odňať Rugom zdroj ich príjmov a znemožniť tak obnovenie ich ríše. Pozri tiež W. Pohl, *Introduction: The Empire and the integration of the barbarians*, [in:] *The transformation of the Roman World vol. I, Kingdoms of the Empire*, ed. W. Pohl, Leiden–New York–Köln 1997, s. 2; W. Pohl, *The politics of change. Reflections on the transformation of the Roman World*, [in:] *Integration und Herrschaft, Ethnische Identitäten und soziale Organisation im Frühmittelalter, Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*, Bd. 3, ed. W. Pohl, Wien 2002, s. 285–286.

vzali so sebou a uložili v mauzóleu na Lucullanskom hrade neďaleko Neapola³². V čiastočne vyľudnenom Rugilande a neskôr aj v západnom Noriku sa usadil (alebo bol usadený) pohanský kmeň bojovních Longobardov.

Môžeme iba hádať, či by bolo len otázkou času, kedy by sa vďaka pôsobeniu Severina a za priaznivejších okolností Rugovia vzdali ariánstva. Rugovia však boli malým kmeňom, ktorý sám bol ohrozovaný svojimi silnejšími susedmi. Jedným z nich boli Heruli, sídliači na južnej Morave a západnom Slovensku, v tom čase nepochybne zostávali stále pohanmi. Ennodius ich menuje medzi pohanskými germánskymi kmeňmi, ktoré podnikali lúpežné výpravy do Panónie. Eugippius zase spomína norické mesto Ioviaco, ktoré Heruli v roku 480 vyplienili, väčšinu jeho obyvateľov odvliekli do zajatia a tamojšieho kňaza Maximiana obesili, pravdepodobne na kríž³³. Byzantský historik Prokopios (500–565)³⁴, ktorý je najcennejším a najspoľahlivejším prameňom k Herulom, zase píše, že keď sa cisárom stal Anastasios (491–518), už vraj nemali proti komu bojovať a v mieri zotrvali tri roky. Heruli nemali nijaký dôvod útočiť na Longobardov, ktorí sa voči ním údajne ničím neprevinili ani neporušili žiadne dohody. Ich kráľ Rodulf vojnu začal vraj iba preto, že ho jeho súkmeňovci, dožadujúci sa vojenskej výpravy, začali pre nečinnosť urážať a nazývať ho zmäčkilým. Longobardi sa chceli vojne s Herulmi vyhnúť a boli ochotní vyrovnáť dlh, ak nejaký ich nedopatrením vznikol. Sami dokonca navrhli platiť ešte viac, ak si Heruli myslia, že sú ich poplatky nízke. Keď Rodulf odmietol aj tretie posolstvo, Longobardi ho varovali, že na svojej strane budú mať Boha, pretože neponesú vinu na tejto vojne. Podľa Prokopia v tom čase totiž už boli Longobardi kresťanmi, kým Heruli zostávali ešte pohanmi. Avšak vzápätí podáva dôkaz, že ani Longobardi sa ešte celkom nevzdali pohanskej viery. Keď sa vraj obe vojská zhromaždili na bojovom poli, nad Longobardmi viseli búrkové mraky, kým nad Herulmi bola obloha až neobvykle jasná. Podľa Prokopia bol tento úkaz pre Germánov najhorším znamením, i keď nepovedal prečo. Súvisel však zrejme s uctievaním boha vojny, ktorý vládol hromom a bleskom. Bitku medzi

³² Porovnaj podobnosť s prest'ahovaním ostatkov sv. Demetria zo Sirmia.

³³ Eugippius, *Vita Sancti Severini* XXIV: *Qua nocte Heruli insperate protinus irruentes oppidumque vastantes plurimos duxere captivos, presbyterum memoratum patibulo suspendentes*; Ennodius, *De Vita Beati Antoni*, 12–14; pozri tiež Procopius, *De bello Gothico* II, 14.

³⁴ Procopius, *De bello Gothico* II, 14. K Prokopiovi a kresťanstvu pozri G. Downey, *Paganism and Christianity in Procopius*, „Church History” 18 (1949), No. 2, s. 89–102; A. Cameron, *Procopius and the sixth century*, New York 1996, s. 113–133.

Longobardmi a Herulmi zapísal aj longobardský historik Paulus Diaconus (720–799)³⁵, ktorý sa v súvislosti s bitkou taktiež zmienil o Bohu. Keď vraj herulský kráľ videl svoje utekajúce vojsko, zaplakal nad osudom „úbohej Herulie, ktorá bola potrestaná hnevom Pána nebies“³⁶. Hoci je medzi Pavlovou a Prokopiovou verziou viacero rozdielov, obaja majú spoločné to, že o výsledku bitky, ktorá sa datuje okolo roku 507 alebo 508 a ktorú podľa oboch autorov mali Heruli jednoznačne vyhrať, rozhodla Božia priazeň k jednej z bojujúcich strán. Prečo Boh podporil Longobardov, Prokopios vysvetlil, ale prečo potrestal Herulov, však už Paulus neuviedol. Z jeho rozprávania by sa dalo skôr očakávať, že pomôže Rodulfovi, ktorý vojnou chcel pomstiť zákernú vraždu svojho brata.

Prokopios mal o Heruloch veľmi zlú mienku. Podľa neho boli vôbec „najhoršími ľuďmi“, patrili k najbarbarskejším kmeňom a ako spojenci boli nespoľahliví a nevypočítateľní. Často napádali svojich susedov bez zjavnej príčiny a vyžadovali od nich poplatky, čo nebolo u Germánov bežné. Mnohí, ak nie drvivá väčšina, z nich ešte v polovici 6. storočia zostávali pohanmi, uctievali mnohých bohov a dokonca sa nevzdali ani ľudských obetí. Žili nestriednym životom, holdovali alkoholu, obcovali s mužmi aj zvieratami a svojich starých a chorých súkmeňovcov vraj zabíjali. Ak by si vraj manželka po smrti svojho muža dobrovoľne nevzala život, musela by navždy žiť v hanbe, pretože by zneuctila jeho príbuzných. Heruli pociťovali značný odpor k disciplíne a autorite a dokonca aj svojho kráľa považovali za seberovného³⁷. Nie je jasné, nakoľko sa tento Prokopios pohľad na Herulov blížil k skutočnosti a či nešlo len o nepochopenie ich zvykov, obradov a zábavy, ktorá sa Rimanom mohla naozaj javiť ako barbarská a zvrátená.

Heruli po svojej porážke od Longobardov opustili svoje sídla na Morave a rozdelili sa. Väčšina kmeňa sa dočasne presunula do Rugilandu, ale keďže ten bol podľa Prokopia pustý, odišli ku Gepidom. Gepidi im najprv dovolili usadiť sa v ich blízkosti, ale čoskoro ich začali olupovať, kradnúť im dobytok a znásilňovať ženy. Heruli sa preto snažili nájsť bezpečie na pravej strane

³⁵ K nemu pozri W. Goffart, *The Narrators of Barbarian History (A.D. 500–800)*, Princeton University Press 1988, s. 329–381; W. Pohl, *Paulus Diaconus und die „Historia Langobardorum“: Text und Tradition*, [in:] *Historiographie im frühen Mittelalter*, edd. A. Scharer, G. Scheibelreiter, München–Wien 1994, s. 375–405.

³⁶ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* I, 20: „Vae tibi”, inquit „misera Herolia, quae caelestis Domini plecteris ira”.

³⁷ Procopius, *De bello Gothico* II, 14.

Dunaja. Cisár Anastasios ich prijal a v roku 512 im pravdepodobne ako federátom dovolil usadiť sa na rímskom území³⁸. Jednou z podmienok možno bolo aj prijatie kresťanstva, k čomu ale určite nedošlo. Keď navyše začali ohrozovať svoje okolie, cisár proti nim vyslal vojsko, ktoré ich porazilo. Heruli dostali milosť a možnosť znovu vstúpiť do cisárskych služieb. Ani potom však ako spojenci nestáli za veľa. Keď na trón nastúpil Justinián (527–565), daroval im pôdu v okolí Singidunu (dnes Belehrad), kde mali chrániť hranicu, a usiloval sa, aby sa stali kresťanmi. V roku 527 alebo 528 prišiel do Konštantínopola ich kráľ Gretes a spolu so svojou družinou sa nechal pokrstiť³⁹. Heruli sa potom snažili chovať mierne, ale nepodarilo sa im vzdať sa úplne svojich starých zvykov. Ich vernosť a spojenectvo tak síce neboli najpríkladnejšie, boli však cenným zdrojom kvalitných žoldnierov pre Justiniánove dobovačné vojny⁴⁰.

Keď Heruli okolo roku 545 z neznámych príčin zabili svojho kráľa Ocha, rozhodli sa, že privedú niekoho s kráľovskou krvou až zo Škandinávie, kam odišla menšia časť kmeňa po porážka od Longobardov. Nech by tam našli kohokoľvek, určite by nebol kresťanom. Prvý uchádzač zomrel ešte na území Dánov a tak sa vrátili po druhého menom Datus, ku ktorému sa pripojil aj jeho brat Aordus s dvestočlennou družinou. Medzitým začali Heruli doma pochybovať, či je vhodné mať kráľa, ktorého im neschválil cisár. Preto vyslali iné posolstvo k Justiniánovi, aby im kráľa vybral on. Cisár sa rozhodol

³⁸ Procopius, *De bello Gothico* II, 15; L. Schmidt, *Geschichte der Deutschen Stämme: Die Ostgermanen*, München 1934, s. 553–554; J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien*, München 1962, s. 133; I. Bóna, ref. 10, s. 88; A. Kiss, *Heruler in Nordserbien*, [in:] *Interaktionen der Mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.–10. Jahrhundert*, Nitra 1984, s. 133–138; J. Bednaříková, ref. 5, s. 307; E. Droberjar, *Věk barbarů*, Praha 2005, s. 104.

³⁹ Procopius, *De bello Gothico* II, 14; Euagrius Scholasticus, *Historia ecclesiastica* IV. 20 (vydanie: *The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus*, tr. M. Whitley, Liverpool 2000); Marcellinus, *Chronicon sub a. 512* (vydanie: *Marcellini v. c. comitis Chronicon, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII*, vol. II, ed. Th. Mommsen, MGH, AA XI, Berolini 1894); Malalas, *Chronographia*, s. 427–428 (vydanie: Ioannis Malalae *Chronographia*, rec. L. Dindorf, *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* (CSHB), Bonnae 1831); Theophanes, *Chronographia* 6020 (vydanie: *Theophanis Chronographia*, vol. I, rec. J. Classen, CSHB, Bonnae 1839); Iohannes Episcopus Oppidi Nikiu, *Chronica* XC, 70 (vydanie: *The Chronicle of John, Bishop of Nikiu*, trans. from Zotenberg's Ethiopic Text by R.H. Charles, London–Oxford 1916); Michael Syrus, *Chronica* IX, 21 (vydanie: *Chronique de Michel de Syrien patriarche Jacobite de'Antioche*, ed. et trad. J.B. Chabot, Tome II/1, Paris 1901).

⁴⁰ K tomu pozri J.L. Teall, *The Barbarians in Justinian's Armies*, „Speculum” 40 (1965), No. 2, s. 294–322.

pre romanizovaného Herula Suartu, ktorý v hlavnom meste žil už dlhší čas, a veľmi pravdepodobne bol aj kresťanom. Heruli ho však poslúchali len pár dní, pretože čoskoro prišla správa o prichádzajúcom Datiovi. Suarta prikázal, aby im išli naproti a Datia zabili. Väčšina Herulov však prešla k Datiovi a zradený Suarta musel utiecť do Konštantínopola. Aby sa prebehlíci vrátane nového, ale cisárom neschváleného kráľa Datia vyhli trestu, ušli ku Gepidom, ktorí v tom čase ovládali neďaleké Sirmium. Herulom, ktorí zostali, velil Filimuth.⁴¹ Môžeme predpokladať, že rozdelenie Herulov nesúviselo iba so strachom pred odvetou cisára za zvrhnutie Suartu, ale tiež vierovyznaním. Herulskí kresťania tak zostali verní Justiniánovi, zatiaľ čo pohania (a možno ariáni), ktorí sa spojili s ariánskymi Gepidmi, mu poslušnosť odopreli.

Hoci sa o kresťanstve u Gepidov zmieňuje až Prokopios⁴², je isté, že sa s ariánstvom zoznámili už oveľa skôr. Ku Gótom a od nich potom ku Gepidom sa kresťanstvo mohlo dostať nielen z prostredia Východorímskej ríše, ale už aj zo západu od Vizigótov v Galii. Priebeh christianizácie Gepidov v čase nadvlády Hunov však pre nedostatok písomných a archeologických prameňov nie je známy. Za Attilovho života ešte väčšina z nich zrejme zostávala pohanmi, ako dosvedčuje kresťanský spisovateľ Salvianus z Marseille (5. storočie), ktorý nazval kmeň Gepidov a ich obrady „neľudskými“⁴³. Výraznejší rozmach nastal až po rozpade Hunskej ríše. Hoci stopy kresťanstva u Gepidov nie sú veľmi významné, predsa len sú početnejšie ako trebárs u susedných Longobardov. Najviac známkov kresťanstva je na území niekdajšej Panónie II, najmä v okolí Sirmia. Ríša Gepidov bola totiž asymetrická. Väčšina vlastného územia ležala za Dunajom a Tisou, a len krátko, v rokoch 471–505 a potom od 537–567, ovládali aj rímske územie na ľavej strane Dunaja, v okolí Sirmia.

Rímske Sirmium bolo jedným z dôležitých centier raného kresťanstva⁴⁴. Nezmenilo to ani tvrdé prenasledovanie a popravy kresťanov za vlády cisára

⁴¹ Procopius, *De bello Gothico* II, 15 a III, 25.

⁴² Procopius, *De bello Gothico* III, 34.

⁴³ Salvianus, *De gubernatione Dei* IV, 14–17: *gens [...] Gipidarum inhumana [...] Numquid Scytharum aut Gipidarum inhumanissimi ritus in maledictum atque blasphemiam nomen domini salvatoris inducunt?* (vydanie: *Salviani presbyteri Massiliensis libri qui supersunt*, rec. C. Halm, MGH, AA I/1, Berolini 1877).

⁴⁴ K dejinám Sirmia v 4. a 5. storočí pozri P. Valachovič, *Hospodárske a sociálne problémy miest v Panónii v 4. – 5. storočí*, „Historický časopis“ 30 (1982), č. 3, s. 384–385. K dejinám

Diokleciána (284–305). Po zmene prístupu rímskeho štátu ku kresťanstvu sa mesto stalo aj sídlom biskupa. V roku 378 sa tu už konal dôležitý koncil, na ktorom sa zavrhol ariánske učenie⁴⁵. Silné kresťanské tradície dokazuje napokon aj dnešný slovanský názov mesta, Mitrovica, ktorý je odvodený od mena svätého Demetria – Mitara, významného svätca v pravoslávnej cirkvi⁴⁶. Hoci Panónia administratívne patrila Západorímskej ríši a panónske kresťanské obce podliehali italskej Aquilei, koncom 3. a začiatkom 4. storočia sa najmä v jej južnej časti kresťanstvo šírilo z Balkánu, o čom svedčia napríklad aj grécke mená kresťanských mučeníkov popravených počas prenasledovania. Do západnej Panónii sa kresťanstvo šírilo už aj z Itálie⁴⁷. Najväčší rozmach a slávu zažilo Sirmium v 4. storočí, keď už patrilo k popredným mestám nielen v Panónii, ale v celej ríši. Po nepokojnom 4. storočí, keď Panóniu I, Valériu a Panóniu II ohrozovali lúpežné prepady Kvádov a Sarmatov, prekazil ďalší vývoj Sirmia, a vlastne všetkých miest v Panónii, príchod Hunov do Karpatskej kotliny. Hoci sa v roku 427 Východorímskej ríši podarilo znovu, údajne až po päťdesiatich rokoch, získať kontrolu nad časťou Panónie a obsadiť všetky tamojšie pevnosti⁴⁸, tento úspech prekazila dohoda medzi západorímskym vojvodom Aetiom a hunským vládcom Rugom z roku 433, podľa ktorej celá Panónia I prešla pod nadvládu Hunov ako odmena za ich služby⁴⁹. Rok 441, keď už Hunom vládol Attila, priniesol skazu viacerých dôležitých rímskych miest a pevností. Najzávažnejšia bola predovšetkým strata Sirmia, od ktorého závisela obrana časti severnej hranice. Je pravdepodobné, že uctievanie Demetria sa prenieslo do Solúna práve po opustení Sirmia.

Sirmia v 6. storočí pozri P. Bystrický, *Zápas o neskoroantické Sirmium*, „Vojenská história“ 9 (2005), č. 2, s. 3–21.

⁴⁵ F. Dvorník, *Metodova diecéza a boj o Illyricum*, [in:] *Ríša Veľkomoravská, zborník vedeckých prác*, ed. J. Stanislav, Praha 1935, s. 168–169; P. Valachovič, *Kresťanstvo v Panónii v 4. a 5. storočí nášho letopočtu*, [in:] *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*, ed. M. Kohútová, Bratislava 2003, s. 8–11.

⁴⁶ P. Valachovič, ref. 45, s. 15–16.

⁴⁷ P. Valachovič, ref. 45, s. 10. Hranica medzi katolíckym a pravoslávny kresťanstvom prebieha územím bývalej Panónie napokon aj dnes.

⁴⁸ Marcellinus, *Chronicon sub a. 427*; podobne Iordanes, *Getica* 166; E.A. Thompson, *Hunové*, Praha 1999, s. 32.

⁴⁹ Priscus, fr. 2 (vydanie: *Prisci fragmenta*, ed. L. Dindorfius, *Historici Graeci minores*, vol. I, Lipsiae 1860); *Chronica Gallica sub a. 433 X. 112 (Chronica Gallica, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII., vol. I, ed. Th. Mommsen, MGH, AA IX, Berolini 1892)*; Tamže XI. 116; E.A. Thompson, ref. 48, s. 68.

Keďže Sirmium bolo niekdajším rímskym mestom, kde už kresťanstvo malo dlhú tradíciu, a stalo sa aj sídlom gepidského kráľa, práve tu si nová viera nachádzalo cestu ku Gepidom najľahšie. Sirmium sa napokon stalo aj sídlom ariánskeho biskupa. Gepidský biskup Thrasarich, ktorý po roku 567, keď mesto Gepidi dobrovoľne vydali Byzantíncom, odtiaľ ušiel s mladým následníkom trónu Reptilom a celým kráľovským pokladom do Konštantínopola⁵⁰.

Sirmium však nebolo jediné panónske mesto so silnou kresťanskou tradíciou. Môžeme spomenúť napríklad Savariu (Szombathely), kde sa narodil svätý Martin, biskup v Tours (316–397), alebo Sopianae (Päťkostolie, Pécs), Poetovio (Ptuj) a Siscia (Sisak)⁵¹, v susednom Noriku trebárs Iuvavum (Salzburg), kde už v 5. storočí bol kostol a kláštor. Aj keď Iuvavum bolo v 6. storočí zničené a opustené, na jeho mieste vyrástlo nové mesto, práve preto, že bolo kedysi administratívnym a cirkevným centrom rímskej provincie⁵². Aj ostatné mestá, hoci od konca 4. storočia a najmä v 5. storočí značne upadli, vyludnili sa či ako mestá dokonca zanikli, boli neskôr obnovené práve vďaka tejto tradícii.

Gepidi, rovnako ako iné germánske kmene po prijatí kresťanstva, len pomaly upúšťali od svojich pohrebných rituálov, ku ktorým patrilo pochovávanie mŕtveho v zdobenom odeve spolu s jedlom a inými úžitkovými predmetmi. S rozširovaním materiálneho bohatstva germánskej spoločnosti, či už ariánskej alebo katolíckej, sa tento starý pohrebný rítus stal ešte rozšírenejší. Zhruba do začiatku 5. storočia pochovávali Gepidi, podobne ako iné východogermánske národy a Sarmati, svojich mŕtvych v severo-južnom smere. Postupne sa začali objavovať, a ku koncu 5. storočia už prevažovať, hroby s telami v západo-východnom smere, teda tak, ako sa od 3. storočia pochovávali telá v Rímskej ríši pod vplyvom východných náboženstiev, ktorým je aj kresťanstvo. Tento nový zvyk však nie je dokladom šírenia výlučne iba kresťanstva, ale celej stredomorskej kultúry k národom za hranicami Rímskej ríše. Za priamy vplyv kresťanstva sa považuje skôr postupný úbytok pokrmov a nápojov, a teda nádob v hroboch. Gepidi, ktorí dávali mŕtvym do hrobu viac nádob ako Longobardi, zachovávali staré náboženské zvyky

⁵⁰ Iohannes Abbas Biclarensis, *Chronica sub a. 572* (vydanie: *Iohannis abbatis Biclarensis Chronica, Chronica minora saec. IV. V. VI. VII.*, vol. II, ed. Th. Mommsen, MGH, AA XI, Berlini 1894); Euagrius, *Historia ecclesiastica* V, 12; R.W. Mathisen, ref. 2, s. 681.

⁵¹ P. Valachovič, ref. 45, s. 10, 14–15.

⁵² Jeho obnovenie sa spája s činnosťou Ruperta zo Salzburgu.

dôslednejšie. Množstvo nádob však kolíše aj na gepidských pohrebiskách. Vieru jednotlivcov presvedčivejšie dokladajú nálezy rôznych predmetov. Dva ženské hroby pri Mezóbánde obsahovali drevené relikviáre s bronzovou spounou rovnakého typu, ktorý sa v tom čase bežne používal u Frankov a Alamanov. Predmety s kresťanskými symbolmi sa našli aj inde, napríklad aj v najbohatšom ženskom hrobe, ktorý sa podarilo odkryť, nachádzajúcim sa pri Szentes-Nagyhegy a datovanom do 6. storočia. Okrem iného obsahoval relikviár v tvare striebornej schránky, na ktorej bol vyrytý kríž. Kríž podobného tvaru, nosený na krku, sa našiel aj v hrobe pri Kiszombore. Vo viacerých gepidských i longobardských hroboch (Kishomok, Szőreg, Pécska, Tatabánya) sa našli aj rôzne byzantské výrobky. Byzantská je aj ozdoba v tvare krížika z hrobu na pohrebisku v Berkháte. Krížiky sú aj na tzv. Omhariovom prstene, ktorý je taktiež byzantského pôvodu, avšak krížiky boli zrejme vyryté až Gepidmi. Iným dôkazom kresťanstva u Gepidov sú kríže na minciach vyrazených kráľom Kunimundom (po 560–567)⁵³. Mnohé gepidské hroby okrem dôkazov kresťanstva obsahujú aj známky starej viery. Napríklad pri Kiszombore sa v dvoch hrobách našli amulety, predstavujúce Donarov mlat, vyrezané do kosti. Mali byť zrejme ochranou pred zlými silami a zabezpečiť plodnosť ich nositeľov. Prívesky, ktoré patria do rovnakej skupiny, sa našli aj v iných lokalitách, napríklad v Bökénymindszente a Csongráde. V starej viere bolo hlboko zakorenené zdobenie rôznych predmetov, brošní, praciek i rytín do kostí „zvieracím“ štýlom. Zvieracie symboly mali vtedy svoj jasný význam, ktorý nám už dnes zväčša uniká. V jednom z hrobov v lokalite Szanda môže byť dokonca uložené telo pohanského kňaza, čo naznačujú šípy poukladané do tvaru venca nad hlavou mŕtveho⁵⁴. Gepidi sa v Sedmohradsku udržali aj po zničení ich ríše a podmanení Avarmi, a uchovali si aj svoje kresťanstvo. Zrejme boli prví, kto s kresťanstvom oboznámil aj prichádzajúcich Slovanov. Posledné zmienky o Gepidoch máme ešte z polovice 9. storočia⁵⁵.

⁵³ I. Bóna, ref. 10, s. 84–85; L. Schmidt, ref. 38, s. 543. Ako však upozorňuje W. Pohl, *Deliberate Ambiguity: The Lombards and Christianity*, [in:] *Christianizing Peoples and Converting Individuals. International Medieval Research*, Vol. 7, edd. G. Armstrong, I.N. Wood, Turnhout 2000, s. 53, prítomnosť krížikov v hrobách ukazuje na šírenie kresťanskej symboliky, avšak nedokazuje ani vyvracia, že hrob je kresťanský.

⁵⁴ I. Bóna, ref. 10, s. 86–87.

⁵⁵ *Conversio Bagoariorum et Carantanorum 3 a 6* (vydanie: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantainen und Pannonien*, ed. H. Wolfram, Wien 1979).

Hoci ku kresťanstvu Longobardov máme k dispozícii najviac písomných prameňov, nedávajú nám jednoznačnú odpoveď. Skôr nám pomáhajú iba lepšie pochopiť, akými zložitými cestami kresťanstvo prechádzalo aj u iných germánskych kmeňov, ku ktorým tieto pramene nie sú⁵⁶. Longobardi sa zrejme prvýkrát stretli s kresťanstvom až koncom 5. storočia, ako môžeme usudzovať z archeologických i písomných prameňov, ktoré nasvedčujú, že sa z dolného Polabia do Rugilandu presídlili pomerne rýchlo, pravdepodobne v priebehu len jednej generácie⁵⁷. Znamenajú zmienky Prokopia a Paula Diacona o Bohu, že Longobardi už pred rokom 510 naozaj prijali kresťanstvo? Pavol sa o tom na rozdiel od Prokopia vôbec nezmiene, avšak je veľmi pravdepodobné, že už v tom čase sa zoznámili s ariánstvom, vďaka Rugom, ktorí tam zostali a s Longobardmi splynuli.

Prvá zmienka o kresťanstve Longobardov pochádza od Prokopia. Už v súvislosti so spomínanou vojnou medzi Herulmi a Longobardmi poznamenal, že Longobardi boli kresťanmi. Označuje ich slovom *Christianoi*, teda rovnako, ako napríklad Frankov, Ostrogótov, Vizigótov, Vandalov či Gepidov však zásadne označoval vždy ako ariánov (*Areianoí*)⁵⁸. Ak teda o Longobardoch až dvakrát napísal, že sú kresťania, ktorými boli dokonca „od začiatku“ (*ex archés*), musíme veriť, že ani v jednom prípade nemal na mysli ariánstvo. Takisto je nepravdepodobné, že ich sám považoval najprv za ariánov a potom za kresťanov. Prokopios totiž vždy rozlišoval medzi kresťanstvom a ariánstvom, veď napríklad aj o Heruloch písal aj ako o kresťanoch a aj ako o ariánoch. Jeho nároky na to, aby nazval nejaký kmeň kresťanským, však boli zjavne nízke. Stačilo mu, aby sa kresťanmi stal panovník, jeho družina a vojsko (*gens* v tejto súvislosti neznamenal celý kmeň, ale iba vojsko, *exercitus*), ako to môžeme pekne vidieť na príklade Frankov, o ktorých na jednom mieste píše, že sú kresťania, a na inom zase, že sa mnohí z nich ešte držia svojho starého zvyku a vykonávajú ľudské obete a iné bezbožné bohoslužby⁵⁹.

⁵⁶ K tomu tiež pozri W. Pohl, ref. 53, s. 47–48.

⁵⁷ J. Werner, ref. 38, s. 9; J. Tejral, *K langobardskému odkazu v archeologických prameňoch na území Československa*, „Slovenská archeológia“ 23 (1975), č. 2, s. 427; I. Bóna, ref. 10, s. 23.

⁵⁸ Celkový prehľad národov, ktoré Prokopios považoval za pohanov, kresťanov a ariánov pozri S.C. Fanning, *Lombard Arianism Reconsidered*, „Speculum“ 56 (1981), No. 2, s. 247 s pozn. 45).

⁵⁹ Procopius, *De bello Gothico* II, 25.

Keďže Feld, kam sa Longobardi presťahovali z Rugilandu, ležal na území Norika, je možné, že podmienkou vstupu na územie rímskej provincie bolo aj formálne prijatie kresťanstva⁶⁰. Vzhľadom na to, že v tom čase už bola rímska provinčná spáva značne dezorganizovaná, ak nie úplne nefunkčná, a jedinou autoritou zostávala cirkev, mohli už túto podmienku Longobardom dať cirkevní a nie vojenský hodnostári. Keďže z Rugilandu ariánski kňazi odišli spolu s Rugmi, nie je vylúčené, že sa práve norickí a panónski kňazi zaslúžili o to, že sa ortodoxné kresťanstvo začalo šíriť medzi Longobardmi ako prvé alebo začalo prevažovať. Rovnakú podmienku vstupu na rímske územie a jeho držby môžeme predpokladať aj v roku 539, keď Justinián uzavrel spojeneckú zmluvu s longobardským kráľom Vachom (510–539) a odobril mu obsadenie severnej Panónie, presne tak, ako to urobil s Herulmi. Nech už to bolo akokoľvek, zdá sa, že po vzniku Longobardskej ríše väčšina Longobardov zostala pohanmi, väčšinu longobardských ariánov tvorilo podmanené alebo pridružené germánske obyvateľstvo, a väčšinu longobardských katolíkov zase rímske obyvateľstvo ešte stále žijúce v Noriku a Panónii⁶¹. Aj to mohol byť jeden z dôvodov, prečo Prokopios považoval Longobardov za kresťanov⁶². Longobardi tak už od začiatku 6. storočia vyznávali tri náboženstvá – ariánske, katolícke a svoje pôvodné⁶³.

⁶⁰ K lokalizácii Feldu pozri I. Bóna, ref. 10, s. 9; J. Werner, ref. 38, s. 10; H. Wolfram, *The Roman Empire and Its Germanic People*, Berkeley-Los Angeles 1997, s. 280; H. Wolfram, ref. 25, s. 58–59; G. Hauptfeld, *Die Gentes im Vorfeld von Ostgoten und Franken im sechsten Jahrhundert*, [in:] *Die Bayern und ihre Nachbarn I. Berichte des Symposions der Kommission für Frühmittelalterforschung vom 25. bis 28. Oktober 1982 im Stift Zwettl, Niederösterreich*, edd. H. Wolfram, A. Schwarcz, Wien 1985, s. 124; J. Tejral, ref. 57, s. 379–380; J. Tejral, *Probleme der Völkerwanderungszeit nördlich der mittleren Donau*, [in:] *Germanen, Hunnen und Awaren, Schätze der Völkerwanderungszeit*, Nürnberg 1987, s. 358; E. Droberjar, ref. 38, s. 163.

⁶¹ Doložený je panónsky biskup v Scarabantii, pozri H. Berg, *Bischöfe und Bischofssitze im Ostalpen- und Donauraum vom 4. bis zum 8. Jahrhundert*, [in:] *Die Bayern und ihre Nachbarn I*, edd. H. Wolfram, A. Schwarcz, Wien 1985, s. 85. V Panónii sa narodil napríklad aj Martin z Bragy (o. 520–580), pozri Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* V, 37: *Nam hic Pannoniae ortus fuit. Ze v týchto provinciách Rimania stále žili až do roku 568, dokladá napríklad Paulus Diaconus, Historia Langobardorum* II, 26: *Alboin multos secum ex diversis, quas vel alii reges vel ipse ceperat, gentibus ad Italiam adduxisse. Unde usque hodie eorum in quibus habitant vicos Gepidos, Vulgares, Sarmatas, Pannonios, Suavos, Noricos, sive aliis huiuscemodi nominibus appellamus. Vyludňovanie rímskych provincií zaznamenal Procopius, De bello Gothico* III, 34; Procopius, *Historia arcana* 23 (vydanie: *Procopii Caesarensis opera omnia*, vol. III, *Historia quae dicitur arcana*, ed. J. Haury, Lipsiae 1963).

⁶² W. Pohl, ref. 53, s. 54; S.C. Fanning, ref. 58, s. 250,

⁶³ I. Bóna, ref. 10, s. 84, 87–90; J. Bednaříková, ref. 5, s. 273; E. Droberjar, ref. 38, s. 163.

Druhýkrát nazval Prokopios Longobardov kresťanmi v poslanstve k Justiniánovi datovanom do roku 550⁶⁴. Keď začala vojna medzi Longobardmi a Gepidmi, oba kmene sa snažili nakloniť si cisára. Justinián sa rozhodol vypočúť si obe strany, ale nie naraz. Longobardi mali výhodu, že mohli predstúpiť ako prví. Prokopios následne prerozprával obe poslanstvá. Ščasti ide o útržky skutočných prejavov, ščasti o jeho vlastnú tvorbu, pričom nepochybne zužitkoval svoje vedomosti a dostupné dokumenty o konflikte. Longobardskí posli o sebe vôbec nehovorili. Namiesto toho očierňovali Gepidov, zdôrazňovali ich nevďačnosť, vierolomnosť, nadutosť a zbabelosť. Nezabudli pripomenúť obsadenie Sirmia a lúpežné výpravy, čo bolo podľa nich porušením spojenectva, a nakoniec upozornili na spoločnú vieru. Je vylúčené, aby sa Longobardi práve v prípade kresťanstva pokúsili Justiniána oklamať. Skutočný stav určite prikrášlili, ale podviest' cisára, ktorý nepochybne mal aj iné zdroje, by bola veľká trúfalosť. Navyše, ak by to nebola pravda, Gepidi, ktorí vystúpili po nich, by na to iste upozornili. Ak niekto mohol o kresťanstve Longobardov vedieť najviac, boli to práve oni, pretože boli ich susedmi a spojili aj svoje vládnuce rody⁶⁵. Z Prokopia nevyplýva, že všetci Longobardi boli katolíkmami. Skôr sa zdá, že prítomnosť katolíkov medzi nimi, možno iba v kráľovskom rode, ich poslovia len využili na získanie cisárovej priazne, pretože si uvedomovali, akú výhodu im dáva spoločná vieru.

Ďalšie Prokopiove zmienky o viere Longobardov sú už menej jednoznačné. Uvádza napríklad, že keď sa vzťahy medzi Longobardmi a Gepidmi opäť vyostřili a nepodarilo sa im odstrániť nezhody, rozhodli sa znovu vyriešiť ich zbraňami. Keď však už obaja králi vyviedli svoje vojská na bojové pole, ich vojaci začali v hrôze utekať preč. Prokopios nevedel, čo ich vystrašilo. Zrejme išlo o nejaký prírodný úkaz, ktorý obe strany chápali ako zlé znamenie. Na bojisku zostali iba králi a zopár bojovníkov. Longobardský kráľ Audoin (546–po 560) navrhol Thurisindovi (o. 548–po 560) mier so slovami, že ak Boh chce, aby nebojovali, nemá zmysel sa protiviť jeho vôli. Mier dohodli na dva roky, počas ktorých mali nájsť pokojné riešenie svojich sporov⁶⁶. Týmto Bohom mohol byť Boh kresťanský i pohanský. Krátko po uzavretí mieru v roku 552 Audoin požiadal Thurisinda, aby mu vydal Hildegisa, právoplatného dediča longobardskej koruny. Zrada jeho chránenca

⁶⁴ Procopius, *De bello Gothico* III, 34. G. Downey, ref. 34, s. 95–96.

⁶⁵ S.C. Fanning, ref. 58, s. 249.

⁶⁶ Procopius, *De bello Gothico* IV, 18.

mala byť vraj prvým dôkazom ich večného priateľstva. Thurisind zvolal popredných Gepidov, aby sa s nimi poradil. Rada mu odporučila nevydať Hildigesu so slovami, že radšej nech zhynie celý ich kmeň, než aby sa poškvrnili takým zločinom. Thurisind sa obával, že túto odpoveď Audoin a cisár využijú ako zámienku k novej vojne. Vtedy si spomenul na vyhnaného gepidského princa Ostrogotha žijúceho u Longobardov a vyslal poslov k Audoinovi, aby mu ho vydali rovnako, ako žiadajú od neho. Longobardi to však tiež odmietli. Zrejme to súviselo so zvykom rozšíreným medzi Germánmi i Slovanmi, že ak raz niekoho prijali ako hosťa, nesmeli ho vydať jeho nepriateľom alebo mu inak ublížiť. To by vysvetľovalo, prečo Prokopios vydanie Hildigesu nazval bezbožnosťou (*asebéma*)⁶⁷, a prečo chcel Thurisind na hostine podľa Paula ako prvý potrestať toho, kto začne boj, pretože zabiť hosťa v jeho dome je vraj víťazstvo, ktoré sa „Bohu nepáči“⁶⁸. Paulus mal samozrejme na mysli kresťanského Boha, tento zvyk však má korene ešte v pohanstve.

Pramenú úctu Longobardov ku kresťanským svätyniam máme doloženú ešte v roku 552, keď sa longobardskí jazdci zúčastnili Narsovho ťaženia do Itálie proti Totilovi. Po víťazstve sa nedokázali krotiť a brali všetko, čo ešte zostalo po vojne trvajúcej 18 rokov. Začali sa správať ako dobyvatelia a zmocňovali sa majetku, vypaľovali obydlia a znásilňovali ženy, ktoré pred nimi nenašli bezpečné útočisko údajne ani v kostoloch. Nakoniec ich Narses vyplatil a poslal čím skôr domov⁶⁹. Keď sa potom o 16 rokov neskôr do Itálie vrátili, v ich správaní sa očividne nezmenilo takmer nič. Napokon ani Paulus Diaconus si nerobil žiadne ilúzie o rozšírení kresťanstva medzi Longobardmi, ktorí sa podľa neho ešte na prelome 6. a 7. storočia stále držali „pohanského omylu“⁷⁰, „boli neveriaci a všetko drancovali“⁷¹, plienili kostoly a zaberali majetok, v roku 589 dokonca napadli aj známy kláštor na hore Monte Cassino⁷².

⁶⁷ Procopius, *De bello Gothico* IV, 27.

⁶⁸ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* I, 24: *non esse victoriam Deo placitam, dicens, cum quis in domo propria hospitem perimit.*

⁶⁹ Pozri J.L. Teall, ref. 40. 2, s. 311–312, 321.

⁷⁰ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 6: *adhuc gentilitatis errore tenerentur.*

⁷¹ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 29: *qui utique et increduli erant et omnia devastabant.* Porovnaj Gregorius Magnus, *Dialogi* III, 11: *Langobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset* a III, 37: *ecclesia a Langobardis fuerat incensa* (vydanie: *Ex Gregorii Magni dialogorum libris*, ed. G. Waitz, MGH, SS rer. Lang., Hannoverae 1878).

⁷² Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 17: [...] *coenobium beati Benedicti patris, quod in castro Casino situm est, a Langobardis noctu invaditur.*

Pohanstva sa stále držala nielen väčšina príslušníkov kmeňa, ale aj králi a príslušníci veľmožských rodov. Zdá sa, že pohanom bol aj kráľ Alboin (po 560–572), ako môžeme pochopiť z listu biskupa Nicetia z Trevíru jeho manželke Chlotsuinthe, dcére franského kráľa Chlothara (511–561)⁷³. Biskup v ňom Chlotsuinthu povzbudzuje, aby, mysliac na spásu svoju a spásu svojho manžela, podľa vzoru svojej starej mamy Chrodechildy pracovala tvrdsie na Alboinovej konverzii. Prekvapuje ho, že kráľ dovolil ariánskym kňazom kázať na jeho dvore v Panónii a vyjadruje znepokojenie nad tým, že poslal niekoľkých verných (*fideles*) do Itálie, kde prišli do styku s ariánmi. Keby bol Alboin ariánom, Nicetia by sotva prekvapovalo, že na svojom dvore dovolil kázať ariánskym kňazom.

Výraznejšie rozšírenie ariánstva medzi Longobardmi môžeme predpokladať až po roku 568 a v Itálii, kam spolu s nimi odišlo veľa ariánskych Gepidov. V Itálii sa navyše aj trinásť rokov po zničení Ostrogótskej ríše a napriek značnému úbytku gótskeho obyvateľstva ešte udržali ariánski kňazi a biskupi, hoci zrejme prišli o mnohé, ak nie všetky kostoly. Koniec Ostrogótskeho kráľovstva teda celkom iste neznamenal aj koniec gótskeho ariánstva. Gepidi a Ostrogóti boli teda dva rôzne zdroje, z ktorých mohli Longobardi prijímať ariánstvo⁷⁴. Ak Paulus Diaconus napísal, že „skoro v každom meste“ bol ariánsky a katolícky biskup⁷⁵, tak niet najmenších pochyb, že preháňal. Longobardi totiž neboli schopní vychovať za tak krátky čas toľko vlastných biskupov a dokonca ani kňazov. Niektorí longobardskí duchovní boli navyše asi pôvodom Gepidi alebo Ostrogóti.

⁷³ *Epistolae Austrasiacae* 8 (vydanie: *Epistolae Merovingici et Karolini aevi* I, ed. W. Gundlach, MGH, *Epistolae* III, Berolini 1892). S.C. Fanning, ref. 58, s. 456 a H.E. Giesecke, ref. 2, s. 201 a 205 pokladajú *Nicetiov* list za doklad Alboinovho ariánstva. Pozri tiež W. Pohl, ref. 53, s. 53.

⁷⁴ S.C. Fanning, ref. 58, s. 251–252.

⁷⁵ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 42: *Huius temporibus pene per omnes civitates regni eius duo episcopi erant, unus catholicus et alter Arrianus*. Ariánski biskupi boli len v niektorých mestách, vieme však iba o dvoch. Jeden bol v Ticine (dnes Pavia), sídlo longobardských kráľov (HL IV, 42), iný chcel získať biskupský kostol v Spolete, pozri Gregorius Magnus, *Dialogi* III, 29: *Cum ad Spolitinam urbem Langobardorum episcopus, scilicet Arrianus, venisset et loco illic ubi sollempnia sua ageret non haberet, coepit ab eius civitatis episcopo ecclesiam petere, quam suo errori dedicaret*. Pozri S.C. Fanning, ref. 58, s. 353 s pozn. 86; R.W. Mathisen, ref. 2, s. 690. Ariánska cirkev však mala v Itálii veľmi ťažkú pozíciu a jej vplyv rýchlo upadal. Podľa Paula Diacona dokonca aj ariánsky biskup v Ticine Anastasius konvertoval na katolícku vieru.

Prvým známym katolíkom v kráľovskej rodine, ak nepočítame franskú princeznú Chlotsuinthu, je až kráľovná Theodelinda (570–628), vnučka kráľa Vacha, ktorá sa narodila v Bavorsku, odkiaľ do Itálie prišla. Jej manžel longobardský kráľ Agilulf (591–616), sám pravdepodobne pohan⁷⁶, zrejme s ohľadom na jej vieru udržiaval vo svojej ríši náboženskú znášanlivosť, a taktiež bez odporu súhlasil s tým, aby bol ich syn Adaloald pokrstený ako katolík⁷⁷. To, že Theodelinda bola katolíčkou, však nemuselo súvisieť iba s tým, že sa narodila v Bavorsku alebo že jej matka Valderada (531–572) bola najprv manželkou franského kráľa Theudebalda (kráľ 548–555), potom družkou jeho prastrýca franského kráľa Chlothara a nakoniec v roku 556 aj manželkou bavorského vojvodu Garibalda (555–591)⁷⁸. Ako katolíkov totiž mohol aspoň niektoré svoje deti nechať pokrstiť už kráľ Vacho ako súčasť spojenectva s Justinianom i Frankmi. Formálnym prijatím kresťanstva môžeme vysvetliť jeho dobré vzťahy s Franskou ríšou, ktorá bola od Chlodvigovej (481–511) konverzie katolícka⁷⁹. Samozrejme, doklady pre túto hypotézu nemáme, môže nám však pomôcť vysvetliť, prečo Prokopios Longobardov stále považoval za kresťanov aj po roku 546, keď im už vládol nový a pravdepodobne ešte pohanský⁸⁰ kráľovský rod Gausovcov. Vacho zostal pravdepodobne pohanom až do svojej smrti. Keby sa stal katolíkom, určite by si to súdobi autori všimli.

⁷⁶ Columbanus, *Epistula 5: rex gentilis Langobardorum* (vydanie: Sancti Columbani Opera, ed. G.S.M. Walker, *Scriptores Latini Hiberniae 2*, Dublin 1970).

⁷⁷ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum IV, 27: Tunc etiam baptizatus est prænominatus puer Adaloald, filius Agilulfi regis, in Sancto Iohanne in Modicia*. Aj táto ľahostajnosť Agilulfa vo veci pokrstenia svojho syna ukazuje, že Longobardi nebrali vieru tak vážne, ako napríklad Vandali, a zrejme aj preto v Itálii nedochádzalo k sektárskemu násiliu a prenasledovaniu ako v Afrike. Pozri napríklad E. Horváth, *The Role of Arianism in the Vandal Kingdom*, [in:] *Religion, ritual and mythology: aspects of identity formation in Europe*, ed. J. Carvalho, Pisa 2006, s. 171–179. Bol to tiež Agilulf, kto „láskavo“ privítal sv. Columbana, keď prišiel do Itálie, Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum IV, 41: Circa haec tempora beatus Columbanus ex Scottorum genere oriundus, postquam in Gallia in loco qui Luxovium dicitur monasterium construxerat, in Italiam veniens, a Langobardorum rege gratanter exceptus est, coenobiumque quod Bobium appellatur in Alpibus Cottii aedificavit*.

⁷⁸ Gregorius Turonensis, *Historia Francorum IV, 9* (vydanie: *Libri historiarum X, Gregorii Turonensis opera pars I*, cur. B. Krusch, MGH, SS rer. Merov. I, Hannoverae 1885).

⁷⁹ K nemu pozri W.M. Daly, *Clovis: How Barbaric, How Pagan?*, „*Speculum*“ 69 (1994), No. 3, s. 619–664.

⁸⁰ Alboinovo meno znamená „Priateľ Elfov“. Ak by bol jeho otec Audoin kresťan, sotva by svojmu synovi takéto meno dal.

Katolíckeho kráľa Adaloalda (616–626) s podporou nielen väčšiny longobardských veľmožov, ale dokonca aj niektorých katolíckych biskupov⁸¹ zosadil turínsky vojvoda Arioald (kráľ 626–636), nie však preto, že sám bol ariánom, ale preto, že Adaloaldova vláda bola proste slabá⁸². Po Arioaldovej smrti sa kráľom stal arián Rothari (636–652)⁸³, známy nielen svojimi výbojmi, ale aj zákonníkom, ktorý dal spísať, a po ňom len šesť mesiacov vládnucci Rodoald (652–653). Ariánstva sa úplne vzdal až kráľ Aripert I. (653–661), synovec katolíckej kráľovnej Theodelindy, teda takmer 100 rokov po príchode Longobardov do Itálie. Od Alboina po Ariperta vrátane (dohromady 9 kráľov) tak len dvaja králi boli dokázateľne ariánmi a len dvaja katolíkmi. Ostatní síce mohli k ariánstvu či katolíckej ortodoxii prejavovať sympatie alebo antipatie, je to však málo na to, aby sme ich mohli označiť za ariánov alebo katolíkov. Ak napríklad kráľ Authari (584–590) zakázal, aby boli longobardské deti krstené ako katolíci, neznamená to, že bol ariánom alebo že podporoval ariánstvo. Jeho nepriateľstvo ku katolíckej cirkvi mohlo mať aj politické a osobné dôvody, napríklad jej orientácia na Frankov a Byzantíncov, s ktorými viedol vojny, a podpora vzbúrených longobardských vojvodov, napríklad Droctulfa.

Pokiaľ ide o longobardských vojvodov, tam je situácia podobná ako u kráľov. Paulus Diaconus po mene poznal vyše 20 vojvodov na prelome 6. a 7. storočia, pričom iba traja z nich boli katolíci: už spomínaný Droctulf (Drocton), ktorý sa pridal k Byzantíncom, a keď niekedy po roku 598 zomrel, vystrojili mu veľkolepý pohreb pred kostolom sv. Vitala v Ravenne⁸⁴, ďalej trentsý vojvoda Gaidoald⁸⁵ a nakoniec spoletský vojvoda Ariulf (zomrel 601), ktorý sa stal kresťanom potom, ako v neznámom jazdcovi,

⁸¹ *Epistolae Langobardicae Collectae* 2: *quosdam episcopos in Transpadanis partibus [...] asserentes in se periurii reatum suscipere, ut non Adalubaldo regi, sed potius Ariopalto tyranno consentiret* (vydanie: *Epistolae aevi Merovingici collectae*, ed. W. Gundlach, MGH, *Epistolae III, Merovingici et Carolini aevi I*, Berolini, 1892, s. 694).

⁸² Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 41: *Sed dum Adaloald eversa mente insaniret, postquam cum matre decem regnaverat annis, de regno eiectus est, et a Langobardis in eius loco Arioald substitutus est.*

⁸³ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 42: *Fuit autem viribus fortis et iustitiae tramitem sequens non rectam lineam tenens.*

⁸⁴ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* III, 19: *Cui [...] honorabile sepulchrum ante limina Beati Vitalis martyris tribuentes, tali eius laudes epitaphio extulerunt.*

⁸⁵ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 10: *dux Gaidoaldus, vir bonus ac fide catholicus.*

ktorého nikto z jeho vojakov nevidel a ktorý ho v bitke chránil vlastným štítom, spoznal mučeníka Savina na maľbách v neďalekom kostole⁸⁶. Aspoň dvaja z nich celkom isto prijali kresťanstvo ako pohanía a až v Itálii (Droctulf a Ariulf). Ako o kresťanovi sa dá ešte uvažovať aj o friaulskom vojvodovi Gisulfovi II (zomrel 611)⁸⁷. Skutočnosť, že medzi prvými vojvodami bolo tak málo kresťanov a ak, tak katolíkov, naznačuje, že z Panónie aj väčšina kmeňovej elity odchádzala ako pohanská.

Predstavu o miere christianizácie Longobardov si môžeme urobiť aj na základe iných autorov, ktorí žili v období, keď Longobardi ešte sídlili v Panónii, alebo o čosi neskôr, napríklad Gregora z Tours (539–594) alebo pápeža Gregora I. (540–604). Hoci opisujú až stav v Itálii, rovnaký musel byť aj v čase ich odchodu z Panónie. Biskup Gregor z Tours mal pomerne dobré informácie o Longobardoch, ale nikdy o nich na rozdiel od Vandalov, Ostrogótov, Vizigótov, Svébov a Burgundov nepísal ako o ariánoch⁸⁸. Poznal dokonca jedného Longobarda, diakona Vulfilaika, a práve preto, že bol Longobard, bol zvedavý na jeho konverziu a na to, ako sa stal kňazom. Z ich rozhovoru nevyplyva, že bol predtým ariánom. Katolíkom sa stal vďaka príkladu svätého Martina⁸⁹. Pohanstvo Longobardov dokladá aj epizóda s pustovníkom Hospiciom, ktorý žil veľmi striedmo, opásaný železnou reťazou, a jeho proroctvo o vpáde Longobardov do Galie. Podľa neho nikto z nich nerozumel a neroobil dobro, aby zmiernili Boží hnev, a celý národ bol neveriaci⁹⁰. Tento príbeh zapísal aj Paulus Diaconus. V jeho verzii jeden zázračne uzdravený Longobard nielen prijal kresťanstvo, ale stal sa aj kňazom a potom mníchom⁹¹.

Predchodca Gregora I. pápež Pelagius (579–590) v liste okolo roku 580 písal biskupovi z Auxerre, aby pre „pohanské nepokoje“ nechodil do Ríma,

⁸⁶ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 16: *Ariulfus vero, cum adhuc esset gentilis, ita respondit [...]*.

⁸⁷ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* IV, 33; S.C. Fanning, ref. 58, s. 256.

⁸⁸ S.C. Fanning, ref. 58, s. 243–244.

⁸⁹ Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* VIII, 15: *ad Eposium castrum accessimus, ibique a Vulfilaico diacono nanci, ad monasterium eius deducti, benignissime suscepti sumus [...] petere ab eo coepimus, ut nobis aliqua de conversionis suae bono narraret, vel qualiter ad clericatus officium advenisset, quia erat genere Langobardus.*

⁹⁰ Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* VI, 6: *nullus est intellegens, nullus est qui faciat bonum, quo ira Dei placetur. Est enim omnes populus infidelis, periuriis deditus, furtis obnoxius, in homicidiis prumptus, ad quibus nullus iustitiae fructus ullatenus gliscit.*

⁹¹ Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum* III, 2: *Langobardus autem qui sanatus fuerat ad fidem Christi conversus, statim clericus, deinde monachus effectus.*

a zmenil sa aj o urážkach katolíckej viery od „uctievačov modiel“⁹². Spomenul chrámy znečistené pohanmi a bezbožných nepriateľov Longobardov⁹³. Taktiež dúfal, že franskí králi proti Longobardom zasiahnu. Podobne aj pápež Gregor I. v jednom zo svojich listov písal o Longobardoch ako o uctievačoch modiel a utrpení, ktoré priniesli krajine⁹⁴. Taktiež zaznamenal, že pohanskí⁹⁵ Longobardi podľa „svojho zvyku“ uctievajú koziu hlavu, hady, tancujú a spievajú „bezbožné piesne“ a dokonca nútia zajatcov, aby sa klaňali modlám a jedli mäso obetované týmto modlám⁹⁶. Je však otázne, či išlo o skutočné germánske obrady, prežívajúce pohanské zvyky tamojšieho vidieckeho obyvateľstva alebo len o zovšeobecnené a možno už anachronické predstavy pápeža Gregora o pohanstve, keďže hady aj kozy sa v ranom kresťanstve stali symbolmi Diabla⁹⁷.

Historia Langobardorum codicis Gothani (9. storočie) uvádza, že Longobardi pochádzali z „hadov“, žili „bez zákona“ a až po príchode do Itálie „našli spásu v krste, nasledujúc cestu svätej trojice“⁹⁸. Keďže preklad a interpretácia

⁹² *Epistolae aevi Merovingici collectae* 9: ita sacra violentur altaria, ita catholicae fidei ab idolatris insultetur (vydanie: *Epistolae aevi Merovingici collectae*, ed. W. Gundlach, MGH, *Epistolae* III, Merovingici et Carolini aevi I, Berolini 1892, s. 448–449).

⁹³ Taktiež: *pollutione gentium [...] nefandissimi hostes Langobardorum*.

⁹⁴ Gregorius Magnus, *Epistolae* V, 37: *Ecce cuncta in Europae partibus barbarorum iuri sunt tradita, destructae urbes, eversa castra, depopolatae provinciae; nullus terram cultor inhabitat; saeviunt et do minantur cotidie in nece fidelium cultores idolorum [...]* (vydanie: *Gregorii I papae Registrum epistolarum*, Tomus I, ed. P. Ewald, L.M. Hartmann, MGH, *Epistolae* I, *Gregorii I papae Registrum epistolarum* I, Berolini 1887).

⁹⁵ Gregorius Magnus, *Dialogi* III, 37: *gentiles viri*. K tomu pozri S.C. Fanning, ref. 58, s. 243 s pozn. 8).

⁹⁶ Gregorius Magnus, *Dialogi* III, 27: *quadraginta rustici a Langobardis capti carnes immolaticias comedere conpellebantur. Qui cum valde resisterent et contingere cibum sacrilegum nolent, coepere Langobardi, qui eos tenuerant, nisi immolata comederent, eis mortem minari [...]* a III, 28: *dum fere quadringentos captivos alios Langobardi tenuissent, more suo inmolaverunt caput caprae diabolo, hoc ei currentes per circuitum et carmine nefando dedicantes*. Podobne sa o uctievaní kôz zmienil aj autor *Vita Sancti Honorii Episcopi Brixienensis* (vydanie: *Acta Sanctorum* (AASS), April 12, Paris 1866, Vol. 2, s. 280–281).

⁹⁷ Z germánskej mytológie však nepoznáme obrad, ktorý by tomuto opisu mohol zodpovedať. K. Dowden, *European Paganism – The Realities of Cult from Antiquity to the Middle Ages*. London–New York 2000, s. 172. Pozri tiež S.C. Fanning, ref. 58, s. 242–243; W. Pohl, ref. 53, s. 50–51, predpokladá, že môže ísť o vplyv starozákonnej knihy Leviticus.

⁹⁸ *Historia Langobardorum codicis Gothani* 1: *serpentibus parentes eorum breviati exissent, sanguinea et aspera progenie et sine lege. In terra Italiae adventantes [...] salutem invenerunt baptismatis, et vestigia sanctae trinitatis recipientes* (vydanie: *Historia Langobardorum codicis Gothani*, ed. G. Waitz, MGH, SS rer. Lang., Hannoverae 1878).

textu nie je jednoduchá, nie je jasné, či kresťanstvo prijali už v Rugilande, alebo sa ešte držali svojej starej viery⁹⁹. Pravdepodobnejšie bude vysvetlenie, že autor pod spojením *sua dogma* myslel pohanstvo. Doklady pretrvávajúceho pohanstva u Longobardov aj po ich príchode do Itálie nachádzame aj v tzv. Fredegarovej kronike. Anonymný autor známy ako Fredegarius (584–641) k príbehu o tom, ako dostali Longobardi svoje meno, dodal, že im ho dal boh, ktorého „fanaticky“ nazývajú Wodanom¹⁰⁰. Prítomný čas, ktorý si zvolil, znamená, že v čase, keď túto epizódu písal, sa mu Longobardi javili ako pohania. Benevetský biskup sv. Barbatuš ešte v čase vlády kráľa Grimualda (662–671) brojil proti posvätnému stromu a obrazom pri Benevente¹⁰¹, a vlastnými rukami vraj tento strom vytrhol. Longobardi teda ešte 100 rokov po príchode do Itálie vraj „dodržovali starý pohanský zvyk“ a uctievali hady¹⁰². Dokonca ešte v roku 727 bolo modlenie sa pri stromoch a prameňoch bežné, a zákonom to zakázal kráľ Liutprand (712–744)¹⁰³.

Christianizácia Germánov bola neoddeliteľne spojená s ich romanizáciou a akulturáciou. Ariánstvo, ktoré u nich spočiatku prevažovalo, sa na území Rímskej ríše nemohlo udržať, už len preto, že Germáni tvorili zanedbateľnú menšinu obyvateľstva. V prípade Longobardov, ak budeme dôverovať *Prokopiovmu* svedectvu a tiež správam latinských autorov, sa dokonca zdá, že ich konverzia na katolícku vieru sa podobá tej u Frankov za Chlodviga, teda priamo z pohanstva, bez výraznejšej ariánskej epizódy. Ariánstvo sa pravdepodobne najdlhšie udržalo iba u Gepidov, aj to iba preto, že ich vlastné

⁹⁹ *Historia Langobardorum codicis Gothani 2: habitaverunt in rudilanda annos plurimos, et ad suam dogmam perduxerunt*; S.C. Fanning, ref. 58, s. 249.

¹⁰⁰ Fredegarius, *Chronica III*, 65: *quem fanaticè nominant* (vydanie: *Fredegarii et aliorum Chronica & Vitae Sanctorum*, ed. B. Krusch, MGH, *Scriptores rerum Merovingicarum* (SS rer. Merov.) II, Hannoverae 1888).

¹⁰¹ *Vita Barbati Episcopi Beneventani 7: suis manibus nefandam arborem, in qua per tot temporis spatia Langobardi exitiale sacrilegium perficiebant, defossa humo a radicibus incidit* (vydanie: *Vita Barbati episcopi Beneventani*, ed. G. Waitz, MGH, SS rer. Lang., Hannoverae 1878).

¹⁰² *Vita Barbati Episcopi Beneventani 1: priscum gentilitatis ritum tenentes, sicut bestiali mente debebant, bestiae simulacro, quae vulgo vipera nominatur, flectebant colla, quae debite o suo debebant flectere Creatori [...] sacram colebant arborem.*

¹⁰³ *Leges Langobardorum 84, I: Simili modo et qui ad arbore quam rustici sanctivum vocant, atque ad fontanas adoraverit, aut sacrilegium vel incantationis fecerit, similiter mediaetatem pretii sui componat in sagro palatio* (vydanie: *Leges Langobardorum*, ed. W. Bluhme, MGH, LL IV, Hannoverae 1868). K stromom a prameňom pozri G.R. Varner, *Sacred Wells. A Study in the History, Meaning and Mythology of holy Wells and Waters*, New York 2009; K. Dowden, ref. 97, s. 39–76.

územie ležalo za hranicami Rímskej ríše, bolo izolované karpatským oblúkom a nakoniec podmanené Avarmi.

Kresťanstvu sa v rímskych pohraničných provinciách Norikum a Panónia darilo až do príchodu Hunov. Hunská nadvláda a plienenie ukončili ďalší rozvoj kultúry i kresťanstva, priniesli úpadok miest a prispeli k ich vyľudňovaniu. Kresťanstvo sa udržalo aj napriek odchodu väčšiny rímskeho obyvateľstva a následnému podmaneniu pohanskými Germánmi. Dokonca si tam nachádzalo cestu aj k nim, keďže tamojší kňazi, biskupi a mnísi, ktorí zostali, boli jedinými nositeľmi rímskeho sveta a kultúry. Germáni však prechádzali zásadnými spoločenskými zmenami, nemali pevné sídla a ich ríše boli nestabilné. Dochádzalo k sťahovaniu kmeňov, k ich štiepeniu, spájaniu s inými a taktiež k pohlcovaniu etnicky i nábožensky odlišného obyvateľstva. Hoci všetky kmene, ktoré žili v Panónii a Noriku, sa viac či menej postupne christianizovali, nezostali tam žiť tak dlho, aby bol tento proces zavŕšený už tam. Keď nakoniec Germánov vystriedali Slovania a Avari, christianizácia v strednej Európe musela začínať tak povediac od začiatku.

Christianity among Germanic tribes in the Carpathian Basin in the sixth century

The fourth century saw the beginning of spreading Christianity among Germanic people. The mission of bishop Ulphilas, however, ended in 348 and persecuted Christian Goths fled to the territory of the Roman Empire. After the destruction of Gothic kingdoms, the fleeing Goths were allowed by the Roman emperor Valens to cross the Danube, probably only on condition that they would adopt new faith. Since the emperor himself was an Arian and Arianism preferred theological teaching in the Roman Empire, the Goths, and later other East Germanic tribes, adopted this doctrine instead of Nicene Creed. Germanic people learned only the basic principles of faith and then just continued with their beliefs. Moreover, Jesus was deemed not the only God, but one of many gods.

The second part of the study offers a survey of written sources on the Christianity among Germanic tribes in the Carpathian Basin in the sixth century – Rugians, Heruls, Gepids and Lombards. The Rugians led by the king Feletheus (Feva) and his Arian wife Giso dwelt on the left bank of the

Danube, opposite the Roman province of Noricum, where at that time St. Severinus preached Christianity, established monasteries, organised defence or evacuation, redeemed captives, procured corn for the starving and healed the sick. Humble and pious Severinus won himself such a reputation that even barbarian kings respected him and listened to his advice and prophecies. The neighbouring Heruls, however, were pagans and sometimes invaded barely defended provinces of Noricum and Pannonia. Though their king received baptism in 528, many of them remained pagans and, according to Procopius, they were the wickedest people in the whole world. The Gepids, like Goths, converted to Arianism. The most significant traces of Gepid Christianity are found in the territory of Pannonia II, especially near the Roman town of Sirmium. Sirmium was one of the most important centres of early Christianity and in the late sixth century, the town having become a seat of Gepid Arian bishop. On the other hand, Lombard Arianism is very problematical. The first mention of their orthodox faith comes from Procopius. Paganism, however, was retained not only by the majority of the tribe, but also by the king and his retinue, even at the time 568 invasion in Italy. Arianism among Lombards probably gained strength only in Italy, where a number of subjugated Gepids accompanied them and where remnants of Arian Goths continued to live. From Alboin to Aripert (altogether 9 rulers) only two kings are mentioned as Arians and only two as Catholics. Though these Germanic tribes adopted Christianity in the Carpathian Basin, they did not stay there long enough to become true Christians. With Slavs and Avars replacing them, the Christianisation of Central Europe had to start from scratch.

Translated by: Agnieszka Tokarczuk